

MOTERIS VIDURAMŽIŲ NORVEGIJOJE: ISTORIOGRAFIJOS DISKURSAI

Skaistė Puzinaitė

Vilniaus universitetas
Senovės ir vidurinių amžių istorijos katedra
Universiteto g. 3
LT-01513 Vilnius
El. paštas: puzinaite.skaiste@gmail.com

Įvadas

Pastaraisiais dešimtmečiais sparčiai plėtojasi moterų istorijos studijos. Šis reiškinys susijęs su moterų judėjimo ir paties istorijos mokslo raida. Šiandieniniame socialinės istorijos moksle moterų istorija apibrėžiama kaip specialioji istorijos mokslo disciplina¹, akcentuojamas jos tarpdalykinis pobūdis.

Istoriškai susiklostė, kad moterų vietos visuomenėje, jų istorijos klausimai platesniu mastu pirmiausia kilo Vakarų (ypač anglosaksiškų šalių) visuomenėse. Čia plėtojosi diskusija dėl tyrimo objekto, metodų, svarbiausių kategorijų, kaupėsi patirtis. Šio pobūdžio tyrimų tradicijos klostėsi ir Norvegijoje. Nuo XX a. aštuntojo dešimtmečio šioje šalyje labai pagyvėjo domėjimasis moterų istorijos klausimais, daugėjo šių problematiką nagrinėjančių

mokslininkų, ryškėjo studijų institucionalizacijos tendencijos ir moterų istorijos tarpdisciplininis bei tarptautinis pobūdis.

Šiame straipsnyje apžvelgiami moterų padėties ir vaidmens Viduramžių Norvegijoje tyrinėjimai. Šį pasirinkimą lėmė keli motyvai. Norvegijoje moterų padėčiai Viduramžiais skirti tyrimai iki šiol nebuvo išsamiau apibendrinti ir analizuoti istoriografiniu požiūriu. Iki pastarojo meto paskelbtos bibliografinės apžvalgos² stokoja išsamumo. Šiuo straipsniu kaip tik ir siekiama papildyti Norvegijos moterų istorijos bibliografiją ir išplėsti istoriografijos diskursą. Manytina, kad ir moterų padėtį Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje nagrinėjantiems specialistams gali būti aktualu išplėsti tyrimų horizontus, susipažinti su moterų situacijos analogiško laikotarpio skandinavų kraštuose paralelėmis.

Aktuali problema, siekiant apibrėžti tyrimo chronologines ribas, yra Norvegijos

¹ *Karpavičienė J.* Moteris Vilniuje ir Kaune XVI a. pirmojoje pusėje // Gyvenimo sumiestinimo atodangos. Vilnius: Versus aureus, 2005, p. 7–9. Taip pat žr.: *Čepaitienė R.* Moterų istorijos transformacijos, praicitės patirtis, ateities perspektyvos // Feminizmas, visuomenė, kultūra. Vilnius: VU leidykla, 2001, p. 5–19; *Bogucka M.*, Gorsza pleć. Kobieta w dziejach Europy od antyku po XXI wiek. Warszawa, Wydawnictwo TRIO, 2006, s. 7–12.

² *Floystad I.* Kvinnehistorie i Norge, en bibliografi (Moterų istorija Norvegijoje, bibliografija). Norge, Bergen, 1989; *Floystad I.* Kvinnehistorie i Norge 1970–1990, noen linjer (Moterų istorija Norvegijoje 1970–1990, kai kurie bruožai) // Historisk Tidsskrift, bind 69. Oslo: Universitetsforlaget, 1990, p. 403–415.

istorijos periodizacija. Šios šalies istorikai nevienodai įvardija Viduramžių pradžią ir pabaigą, nevienodai ši laikotarpį skirsto į dar smulkesnius tarpsnius.

Šiam straipsniui buvo pasirinktas Norvegijos istoriografijoje dominuojantis šios šalies Viduramžių periodizacijos modelis. Ankstyvaisiais Viduramžiais laikomas vikingų laikotarpis. Jis datuojamas nuo pirmųjų Norvegijos ir normanų paminėjimų užsienio šaltiniuose 750 m. iki krikščionybės įvedimo 1050 m. ir pilietinių karų 1130 m. Brandieji Viduramžiai aprėpia laikotarpį iki 1319/50/80 m.³, o vėlyvieji užbaigiami 1536/1537 m.⁴

Straipsnio tikslas – moterų padėtį Viduramžių Norvegijoje tiriančios šios šalies istoriografijos pristatymas ir chronologinė, probleminė bei lyginamoji jos analizė.

Atliekant tyrimą, peržvelgiama Norvegijos istorijos akademinė periodika, visų pirma, šiuo požiūriu reprezentatyviausias leidinys *Istorijos žurnalas (Historisk Tidsskrift)*. Ankstyvuosiuose jo numeriuose skelbti moterų istorijai skirti darbai nefunkcionavo modernioje istorijos mokslo apyvaroje. Taip pat naudojamosi Norvegijos specializuotais bibliografijos leidiniais⁵, moterų istorijai skirtų konferencijų ir seminarų

medžiagos publikacijomis⁶, kolektyviniais darbais⁷ bei studijomis⁸.

Darant tyrimą natūraliai susiklostė trys tarpsniai (jie atitinkamai aptariami III, IV ir V darbo dalyse). Ankstyvosios moters padėties Viduramžių Norvegijoje studijos užsimezgė XVIII a. pab. ir truko iki 1975 m. Antrasis tarpsnis, kai moterų ir lyčių istorijos studijos pradėtos traktuoti kaip glaudžiai susijusios, bet tirtos skirtingais aspektais, būtų 1975–1986 m. Trečiajame etape, t. y. nuo 1986 m. iki šių dienų, moterų ir lyčių istorijos tyrimai tampa gilesni ir plečiasi. Mūsų straipsnyje siekiama nustatyti vyraujančias analizuojamų darbų temas ir svarbiausius aspektus, tyrimo metodus, tyrinėjimo paskatas, tendencijas, reikšmingumą ir indėlį į moterų istorinės padėties Viduramžių Norvegijoje nušvietimą. Per nagrinėjamos istoriografijos prizmę atskleidžiami ir konkretūs moterų padėties Viduramžių Norvegijoje aspektai.

1. Moterų istorinės padėties tyrimų užuomazgos

Viena iškiliausių Norvegijos moterų istorijos specialistų I. Blom moterų istorijos

³ Moseng O. G., Opsahl E., Pettersen G. I., Sandmo E. Norsk historie I: 750–1537 (Norvegijos istorija I: 750–1537). Oslo: Tano Aschehoug, 2003, p. 268–272.

⁴ Ši data žymi ir dėl maro kilusią demografinę krizę bei valstybės nuosmukį, taip pat Reformacijos įvedimą (už konsultacijas autorė dėkoja prof. L. I. Hansen ir Mokslo ir enciklopedijų leidybos instituto vyresniajam moksliniam redaktoriui Rimantui Zagreckui – S. P.). Taip pat žr.: Moseng O. G., Opsahl E., Pettersen G. I., Sandmo E. Norsk historie I, p. 400–403.

⁵ Fløystad I. Kvinnehistorie i Norge, en bibliografi, 1989; Fløystad I. Kvinnehistorie i Norge 1970–1990, p. 403–415.

⁶ Kvinne arbeid i Norden fra vikingtiden til reformasjonen, Foredrag fra et nordisk kvinnehistorisk seminar i Bergen 3–7 august 1983 (Moterų darbas Šiaurės šalyse nuo vikingų laikų iki Reformacijos, Šiaurės šalių moterų istorijos seminare skaitytas pranešimas, 1983 m. 3–7 rugpjūtis). Bergen, 1985 ir kt.

⁷ Kvinnenes kulturhistorie Fra antikken til år 1800 (Moterų kultūros istorija nuo Antikos iki 1800 / K. Vogt, S. Lie, K. Gundersen, J. Bjørgum, red. Bind 1. Oslo, Bergen, Stavanger, Tromsø: Universitetsforlaget AS, 1985; ir kt.

⁸ Elisabeth A. Bergenske kvinner fra Sankta Sunniva til Karine Korgekone (Bergeno moterys nuo Šv. Sunnivos iki Karinos Korgekone). Norway: Pax Forlag, 2006; Aasen E. Driftige damer, Lærde og ledende kvinner gjennom tidene (Veiklios moterys, mokytos ir valdingos moterys visais laikais). Oslo: PAX Forlag A/S, 2009; ir kt.

tyrimų pradžią datuoja XIX a. pabaiga. Ji nurodo aktyvią tuometinę moterų judėjimo veikėją Ragną Nielsen, kuri XIX a. pabaigoje rašė apie moterų padėties istorinių tyrimų stoka. Norvegų istorikas Halvdanas Kohtas 1904 m. jai pritarė ir teigė, kad tokia padėtis turės kisti, moterys istorijoje bus pastebėtos, kaip buvo atkreiptas dėmesys į darbininkus, ūkininkus ir buržuaziją.

Ilgainiui iš tiesų atskiri mokslininkai ėmė vis daugiau dėmesio teikti pavieniams moterų istorinės padėties, taip pat Norvegijos Viduramžių aspektams.

Pasak Sverre Bagge's, Norvegijos profesionalus istorijos mokslas užsimezgė „norvegų istorinės mokyklos“ laikotarpiu XIX a. penktajame–septintajame dešimtmetyje⁹. Jos reprezentatyviausi atstovai yra Rudolphas Keyseris (1803–1864), Peteris Andreas Munchas (1810–1863)¹⁰. Tuometiniai moksliniai tyrimai iš esmės rėmėsi išsamia istorinių šaltinių analize. Toks empirinis metodas istorikų darbuose dominavo iki pat XX a. septintojo dešimtmečio¹¹. Apie 1860–1910 m. aktualesnė tampa istoriko Ernsto Sarso (1835–1917) nusakyta koncepcija: „<...> istorija juda ne pagal aiškius lūžius, bet laipsniškus pereinamuosius laikotarpius.“¹² Kartu istorijos moksle įsivyrąja naratyvinė is-

torija. Istoriografijos laikotarpį nuo 1910 iki 1940 m. S. Bagge pavadino *Klasės ir nacija: marksizmo įtaka*¹³, o laikotarpį nuo 1940 iki 1975 m. – kritinio empirizmo laikotarpiu¹⁴. Po 1970 m. S. Bagge išvelgia kritinio empirizmo šalininkų siekį apsiriboti „objektyvumu ir neutralumu“¹⁵.

Aptartų istorijos mokslo srovių kontekste radosi ir moterų padėčiai Viduramžiais skirtų darbų, gausėjo informacijos apie moterų padėtį ir kitas istorijos temas gvildenančiuose tyrimuose. Vis dėlto tai buvo tik pradinis moterų istorijos tyrimų etapas. Kiekybiškai ir kokybiškai naujas laikotarpis prasidėjo XX a. aštuntojo dešimtmečio viduryje. Tai buvo lūžinis momentas, nes ėmė klostytis akademinės moterų istorijos studijos.

2. Moterų istorijos tyrimų apimties didėjimas, profesionalizacija, geografinė plėtra, sąsajos su lyčių istorija

Moterų istorijos tyrimai Norvegijoje XX a. antroje pusėje susilaukė valstybės paramos. Nuo 1970 m. šios srities studijas pradėjo finansuoti Norvegijos humanitarinių tyrimų taryba (*Norges Allmennvitenskapelige Forskningsråd*, toliau – NAFS). NAFS finansuojant, moterų istorijos tema pirmą kartą įtraukta į 1975 m. tarpdisciplininio Norvegijos istorikų žiemos seminaro programą. Nemažos reikšmės institucionalizuoto moterų istorijos tyrimo etapo pirmojoje fazėje turėjo ir NAFS organizuotos bei remiamos specialios konferencijos 1975 ir 1979 m. Pirmojoje konferencijoje prof.

⁹ Šiame straipsnyje bus remiamasi prof. S. Bagge's pateikta Norvegijos istorijos istoriografijos klasifikacija. Jis laikomas vienu žymiausių istorikų, tiriančių ankstyvuosius ir brandžiuosius Norvegijos Viduramžius – Bagge Sverre. Udsigt og Innhogg, 150 års forskning om eldre norsk historie (Vaizdas ir turinys, 150 metų senesniosios Norvegijos istorijos mokslo tyrimai) // Historisk Tidsskrift, bind 75, nr. ¼. Oslo: Universitetsforlaget, 1996, p. 39.

¹⁰ Išsamiau žr.: www.snl.no/nbl_biografi/Ludvig_Ludvigsen_Daac/utdypning

¹¹ Bagge S. Udsigt og Innhogg, p. 40.

¹² Ten pat, p. 41.

¹³ Ten pat, p. 45.

¹⁴ Ten pat, p. 53.

¹⁵ Ten pat, p. 60.

I. Blom (tuo metu Norvegijoje vienintelė moterų istorijos specialistė, dirbusi universitete) pristatė moterų istorijos tyrimų ateities programą. Ji pabrėžė tokių studijų perspektyvą socialinės istorijos tyrimų kontekste, patarė vengti marksistinio požiūrio ir laikytis atokiau nuo feministinės moterų istorijos¹⁶. Moterų istorija įtraukta ir į 1980 m. vykusio pasaulio istorikų kongreso programą. Reikia pabrėžti, kad moterų istorija Norvegijoje greitai buvo pripažinta atskira disciplina. Antai, Bergeno universitete 1985 m. įkurta pirmoji šalyje moterų istorijos profesoriaus vieta, kuri patikėta I. Blom¹⁷. Šie Norvegijos mokslo procesai atspindėjo daugelyje šalių išvyravusias panašias tendencijas.

Moterų istorijos tema pradėta kelti ir per Šiaurės šalių istorikų susitikimus. Pirmasis Šiaurės šalių moterų istorikų suvažiavimas vyko 1983 m. Osle, antrasis – 1985 m. Danijoje. Pastarajame, be moterų kasdienybės istorijos, pasigesta ir mentaliteto istorijos tyrimų, pradėta minėti ir lyčių istorijos kategorija, prabilta apie įvairesnio pobūdžio studijų poreikį¹⁸.

Laikotarpis po 1986 m. akivaizdžiai išsiskiria todėl, kad istorijos tyrimuose vis plačiau taikoma lyties kategorija. Laikoma, kad Norvegijoje pirmoji mokslininkė, pareiškusi tvirtą nuomonę dėl lyčių istorijos poreikio, buvo Gro Hagemann. Šią mintį parėmė I. Blom ir pasiūlė savąją lyties api-

brėžtį. Pasak jos, lytį galima aiškinti dviem angliškais sąvokomis: *sex* – biologinė lytis, ir *gender* – socialinė lytis¹⁹. Mokslininkės nuomone, istorikai į šias sąvokas turėtų žiūrėti kaip į abiejų faktorių derinį. Jos teigimu, taip pat turėtų būti tiriama ir vyrų istorija, jų santykių su moterimis raida ir vyriškumas kaip socialinė konstrukcija.

Kitas šio laikotarpio bruožas yra tas, kad Norvegijoje prasidėjo moterų ir lyčių studijų institucionalizacija. 1986 m. įkurtas *Oslo universiteto Tarpdisciplininis lyčių studijų centras* (*Senter for Tverfaglige kjønnstudier ved Universitetet i Oslo*), vėliau panašaus pobūdžio centrai įsteigti Tromso, Stavangerio, Bergeno, Trondheimo universitetuose ir kitur. Moterų ir lyčių istorijos tyrimams skatinti ir koordinuoti tarptautiniu lygiu 1987 m. įkurta *Tarptautinė moterų istorijos tyrimų federacija* (*The International Federation for Research on Women's History – IFRWH/ FIRFH*). 1988 m. IFRWH/ FIRFH priimta į *Tarptautinę istorijos tyrimų komisiją* (*The International Commission for Historical Sciences – ICHS/ CISH*). Tyrimai vis dėlto buvo orientuoti į modernius laikus, įgijo labiau antropologinį, sociologinį ir kultūrologinį pobūdį.

Reikia pažymėti, kad po 1986 m. Norvegijoje nevyko konferencijų ar seminarų, skirtų tik moterų istorinei padėčiai. Viduramžių Norvegijoje nagrinėti. Ši tema paprastai buvo ir tebėra aptariama kartu su geografiniu ar teminiu požiūriu platesnėmis problemomis.

¹⁶ Melby K. Norsk Kvinnehistorie 1975–1995 Kønnetts endrede vitenskapelige status (Norvegijos moterų istorija 1975–1995. Kintantis lyčių mokslinis statusas) // Historisk Tidsskrift. Bind 75. Oslo: Universitets Forlaget, 1996, p. 187.

¹⁷ Ten pat, p. 407.

¹⁸ Historisk Tidsskrift. Bind 65. Oslo: Universitets Forlaget, 1986, p. 138–139.

¹⁹ Med kjønnsperspektiv på norsk historie, Fra vikingtid til 2000 år skiftet (Norvegijos istorija iš lyčių istorijos perspektyvos. Nuo vikingų laikų iki antrojo tūkstantmečio pabaigos / Red. I. Blom og S. Sogner. Oslo: Cappelen Akademisk forlag, 2005, p. 14.

3. Moterų padėties Viduramžių Norvegijoje tyrimai nuo XIX a. pabaigos iki 1975 metų

a) Moterų istorinės padėties tyrimų užuomazgos istorinėse mokyklose ir naratyvinės istorijos kontekste

Peržvelgus išskirtą pirmą tyrimų laikotarpį akivaizdu, kad tai moterų istorijos užuomazgų laikotarpis: studijose vyrauja naratyvinė ir pozityvistinė prieiga. Ankstyviausia publikacija, kurioje aptariama Viduramžių Norvegijos moterų padėtis, išspausdinta 1875 m. žurnale *Historisk Tidsskrift*. XIX a. Norvegijos istorikas prof. L. Daae (1834–1910)²⁰ paskelbė Norvegijos vėlyvųjų Viduramžių ir poreformacinio laikotarpio pradžia skirtą biografinio pobūdžio tyrimą *Ponia Inger Ottesdatter ir jos dukterys (Fru Inger Ottesdatter og hendes døtre)*²¹. L. Daae pažymėjo, kad 1848–1972 m. istorinių šaltinių publikacijoje *Diplomatarium Norvegicum* ir kituose šaltiniuose yra duomenų tik apie didikų žmonas ir vienuolynuose gyvenusias moteris. Šioje medžiagoje buvo gausu dokumentų, mininčių norvegų didikę Inger Ottesdatter (mirė 1555 m., autoriaus spėjimu, gyveno apie 80 metų) ir jos dukteris. Šios medžiagos pagrindu parašytame straipsnyje jis plačiai išdėsto šio laikotarpio vienos iškilesnių norvegų didikų gyvenimo istoriją. Inger Ottesdatter

²⁰ Nors L. Daae daugelį temų nagrinėjo tik fragmentiškai, B. Bandlien jį prilygina to laikotarpio žymiesiems Norvegijos istorikams R. Keyseriui ir P. A. Munchui (už konsultaciją dėkoju B. Bandlien – S. P.).

²¹ To paties teksto nuorodose autorius pateikia nuorodų į savo paties ankstesni, su moterų istorija susijusį straipsnį *Historiske Skildringer* (Istorijos pasakojimai). Žr. Daae L. Fru Inger Ottesdatter og hendes døtre // *Historisk Tidsskrift*. Bind 3, række 2. Kristiania: P. T. Mallings Bogtrykkeri, 1882, p. 224–366.

to meto šaltiniuose vadinama *Norges rigest Hovmester* (Norvegijos turtingiausio rūmų maršalkos) žmona. L. Daae'o nuomone, ji yra ikireformacinio laikotarpio Norvegijos aukštuomenės paskutinės kartos atstovė.

Pozityvizmo atstovas Gustavas Stormas (1845–1903), dirbęs Oslo universitete ir siekęs istorijos mokslo profesionalizacijos, daug dėmesio skyrė šaltinių naudojimui ir įvairių tyrimo metodų taikymui. Jis idėjų sėmėsi iš vokiečių pozityvistų seminarų ir danų istoriko K. Erslevo „istorijos laboratorijos“²², kurie griežtai atskyrė populiariąją istoriją nuo mokslinės. *Historisk Tidsskrift* išspausdino G. Stormo straipsnį *Audun Hestakorn ir šv. Margareta iš Nordnæs (Audun Hestakorn og St. Margrete paa Nordnæs)*²³. Jame autorius siekė išsiaiškinti, ar Norvegijos karaliaus dvare pasirodžiusi mergina (vėliau žinoma kaip šv. Margareta) iš tikrųjų buvo kelionės į Škotiją metu mirusia laikyta karaliaus Eriko Magnuso II dukra, kaip ją mėgino pristatyti kelionėje dalyvavęs karaliaus dvariškis Audunas Hestakornas. Šv. Margareta tuo laikotarpiu vertinta nevienodai. Ji buvo pasmerkta karaliaus, didikų ir dvasininkų, tačiau visuomenė ją laikė šventąja, vėlesniais laikais jai garbinti skirta nemažai fundacijų.

Kitaip nei iki šiol minėti istorikai, G. Stormas intensyviai taikė mokslinius metodus (į šaltinius jis žvelgia kritiškai, jiems tirti pasitelkia paleografiją). Remdamasis dokumentais nuo brandžiųjų Viduramžių iki XIX a. ir pastarojo šimtmečio

²² Bagge S. Udsigt og Innhogg, p. 45.

²³ Storm G. Audun Hestakorn og St. Margrete paa Nordnæs // *Historisk Tidsskrift*. Bind 4, række 2. Oslo: Universitet i Oslo, 1884, p. 209–252.

poezija, G. Stormas išsikėlė šv. Margaretos priklausymo karaliaus giminei pagrįstumo klausimą. Palyginęs XIX a. eilėraščiuose minimus faktus su istoriniais šaltiniais, autorius atmeta poezijoje fiksuotos medžiagos autentiškumą.

Moterų istorijai skirtas kitas G. Stormo 1901 m. *Historisk Tidsskrift* išspausdintas straipsnis – *Karalienes Margaretos rinkimai Norvegijoje (Dronning Margretes Valg i Norge)*²⁴. Jame tiriamos vėlyvaisiais Viduramžiais Norvegijoje susiklosčiusios aplinkybės, nulėmusios Margaretos (1353–1412) karūnaciją. Be jau minėtų *Historisk Tidsskrift* ir *Diplomatarium Norvegikum*, istorikas naudojami ir XIX a. literatūra, kitaip nei ankstesniame tekste, šį kartą informaciją lygina su XVI a. Islandijos analais²⁵. Analizuodamas šaltinius, G. Stormas teisiniu ir politiniu požiūriu nagrinėja šių rinkimų aplinkybes, lygina nusistovėjusias karaliaus sosto ir apskritai turto paveldėjimo tradicijas ir prieina prie išvados, kad abiem atvejais Margareta neturėjo teisinių prielaidų paveldėti sostą. Margaretos pavyzdį jis vertina kaip išimtį ir teigia, kad ji galėjo atsirasti tik dėl rinkimų pobūdžio. G. Stormas rašo, kad, remiantis šaltiniais, reali rinkimų eiga (rinkėjų sudėtis, skaičius ir numatytos funkcijos) neatitiko formaliai nustatytos rinkimų tvarkos. Renkantis iš dviejų kandidatų, lemiamą balsą turėjo Nidaros arkivyskupas, kurio nuostata išreikšta rinkimų proga sudarytame dokumente: „Margareta išrenkama, nes ji buvo karaliaus Hokono žmona ir Danijos

karaliaus Olavo motina, taip pat visi žino, kad ji siekia naudoti ir gėrio.“²⁶ Susidaro įspūdis, kad arkivyskupo poziciją lėmė jo požiūris į karališkuosius giminytės ryšius, bet ne politinės aplinkybės. Straipsnio autorius pateikia asmeninį požiūrį į Margaretos valdymą, jo nuomone, Margareta susilpnino šalies valdymo aparatą, sumenkino Norvegijos statusą iki provincijos lygio ir nutraukė tradiciją, kai norvegai turėjo atskirą aukščiausią centrinę valdžią.

Abiejuose straipsniuose G. Stormas nagrinėjo iškilių moterų biografijas, tačiau domėjimasis moterų istorija nebuvo pagrindinė jo mokslinės veiklos sritis. Vis dėlto net ir iš jo paminėtų moterų charakteristikų akivaizdu, kad G. Stormą veikė XIX a. Europos šalyse (ir Norvegijoje) įsigalėjusi ir modernių tautų klostymosi procesus įkūnijusi tautiškumo ideologija.

b) Moterų istorijos Viduramžių Norvegijoje tyrimai marksizmo dominavimo laikotarpiu

Norvegijos istorijos moksle išsivyravus marksizmo nuostatoms, *Historisk Tidsskrift* paskelbė teisės istoriko ir archyvaro Ebbe's Hertzbergo straipsnį *Inga iš Varteig ir jos šeima (Inga af Varteig og hendes ættlegg)*²⁷. Kaip ir pirmiau minėti istorikai, autorius tyrimo objektu pasirinko stiprios moters biografiją. Inga iš Varteigo (apie 1185–1235) buvo Norvegijos karaliaus Hokono III (valdė 1202–1204) nesantuokinio sūnaus karaliaus Hokono IV (1204–1263; gimė po tėvo mirties) motina. Remdamasis sagomis

²⁴ Storm G. Dronning Margretes Valg I Norge // *Historisk Tidsskrift* Bind 1, række 4. Kristiania: Grøndahl&sons Bogtrykkeri, 1901, p. 1–27.

²⁵ Ten pat, p. 21.

²⁶ Ten pat, p. 22.

²⁷ Ebbe H. Inga af Varteig og hendes ættlegg // *Historisk Tidsskrift*. Bind 1, række 5. Kristiania: Grøndahl&sons Bogtrykkeri, 1912, p. 1–28.

ir XIX a. istorikų tyrimais, E. Hertzbergas analizuoja šios moters ir jos palikuonių biografijas. Straipsnyje nagrinėjamos diplomatinės ir teisinės peripetijos, kurias turėjo įveikti Inga, siekdama sūnaus karūnavimo. Taip pat atskleidžiama spalvinga šios moters biografija. Ingos iš Varteigo, jos sūnų ir artimųjų kilmė tiriama remiantis ne tik genealogijos mokslo, bet ir onomastikos principais. Pavyzdžiui, autoriaus spėjimu, Ingos iš Varteigo sūnaus Olafo Ragndidarsono vardas rodo, kad jo motina buvusi kilminga, nes sūnus turėjęs jos, o ne tėvo prievardį.

Trumpas, tačiau moterų istorijos istoriografiją papildęs nauju požiūriu yra *Historisk Tidsskrift* išspausdintas istoriko Leifo Tjerslando straipsnis *Cecilia Sigurdsdatter*. Šiuo darbu autorius kvestionuoja savo ankstesniame tyrime *Giminių studijos pagal sagas (Studier i saga – ætter)*²⁸ minimas L. Daae'o ir O. Kvalsundo išvadas apie Cecilijos Sigurdsdatter kilmę. Tai pirmas *Historisk Tidsskrift* užfiksuotas pavyzdys, kai tarp istorikų kilo ginčų, susijusių su moterų istorijos problematika.

L. Tjerslandui gilinantis į problemą teko remtis vos keliais ankstyvųjų Viduramžių šaltiniais: XIII a. pr. nežinomo (spėjama, islando) autoriaus *Fagrskinna* ir Snorre's Sturlasono *Heimskringla* sagomis. Istorikas taiso savo ankstesnę ir L. Daae'o straipsnyje *Giminių studijos pagal sagas (Studier i saga – ætter)*²⁹ pateiktą hipotezę apie Cecilijos motinos kilmę. Dabar jis teigia, kad Cecilijos Sigurdsdatter motina buvusi

Kristina, vieno iš Norvegijos karalių Sigurdo Jorsalafarerso (1103–1130) duktė.

Nors aptarti darbai radosi tada, kai Norvegijos historiografijoje vyravo marksizmo nuostatos, moterims skirtuose tekstuose veikiau juntamas pozityvizmo ir istorizmo poveikis.

c) Moterų istorijos Viduramžių Norvegijoje tyrimų padėtis kritinio empirizmo laikotarpiu

Kritinio empirizmo srovė, manytina, paveikė genealogijos tyrėjo Magnaro Kruse's Bjørge's tekstą *Karaliaus Sverrės motina buvo iš Sunnmorės (Kong Sverres mor var fra Sunnmøre)*³⁰. Lyginant su ankstesniais tyrimais, šis darbas skiriasi didesniu tyrėjo susitelkimu į nagrinėjamą temą. M. K. Bjørge siekia nustatyti karaliaus Sverrės Sigurdssono (1177–1202) motinos Gunhildos (autoriaus spėjimu, gimusi apie 1120 m.) kilmės vietą.

Straipsnyje M. K. Bjørge parodo, kad yra susipažinęs su *Christiania Videnskabs – Selskabs Forhandlinger*, XIX a. pab. Danijoje leistu *Skandinavų žurnalu (Nordisk Tidsskrift)* ir XX a. pirmosios pusės Norvegijos mokslo literatūra. Gilindamasis į temą, jis susiduria su ta pačia, daugeliui Norvegijos Viduramžių istorijos specialistų aktualia problema – rašytinių šaltinių stoka. Norėdamas išsiaiškinti šios moters kilmės istoriją, M. K. Bjørge remiasi bevardžio islandų vienuolio parašytomis *Sverrės sagomis*³¹ ir islando Snorri Sturlusono *Harald Hardrades saga*.

²⁸ Tjersland L. Cecilia Sigurdsdatter // *Historisk Tidsskrift*. 31-te bind. Kristiania: Grøndahls&Søns boktrykkeri, 1937–1940, p. 546–547.

²⁹ Ten pat, p. 120–121.

³⁰ Bjørge M. K. Kong Sverres mor var fra Sunnmøre // *Historisk Tidsskrift*. Bind 40. Oslo: Universitetsforlaget, 1960–61, p. 148–153.

³¹ Išversta Kohl H. M. K. Bjørge, Kong Sverres mor var fra Sunnmøre, p. 148.

Genealoginiams tyrimams autorius naudoja spėjamo Gunhildos gimtojo Syltės regiono kilmingųjų šeimų XIV a. genealoginę lentelę³². M. K. Bjørge oponuoja profesoriaus A. Buggės hipotezei, kad Gunhilda buvo iš Sunnmorės ir giminiavosi su dviem žinomiausiomis šalies giminėmis: Arnmødlingene iš Giske ir Reinsøtteno. Remdamasis lentele jis spėja, kad egzistavo šaltiniuose nepaminėta Gunhildos sesuo, kurios vyras buvo valstietis Aasgautas Raudas iš Syltės. Toliau M. K. Bjørge genealogiškai, taikydamas onomastinius metodus ir istorinius šaltinius, analizuodamas dalį Syltės regioną valdančios Vereideøtteno giminės šaknis, įrodo, kad ir Gunhilda susijusi su šia gimine.

Viduramžių istoriko Eriko Gunneso reikšminga publikacija *Nuodøminga ir pagonè (Uren og hedning)*³³ skirta išsiaiškinti Norvegijos ankstyvųjų ir brandžiųjų Viduramžių moterų gyvenimui įtakos turėjusius visuomenės tabu ir jų kilmės šaknis. Problemą E. Gunnesas narplioja, remdamasis Viduramžių literatūra, teisės aktais ir bažnytiniais juridinio pobūdžio dokumentais. Iš esmės straipsnis religijotyrinis, pagrindinis dėmesys tenka daugelio tyrėjų Viduramžiais svarbiausiu Norvegijos bažnytinio dokumentu laikomiems *Nidaros kanonams (Canones Nidrosienses)*. Be to, pasitelkiamas moterų padėties problemas at-

³² Yra keletas šių lentelių versijų. Jas perrašė ir perleido Munch P. A. Norske folks Sprog og Historie (Norvegų visuomenės kalba ir istorija; leidimo metai nenurodyti). Nikolaysen N. Nogle gamle norske Ætleg (Kai kurios senosios norvegų giminės), 1862; G. Storm išspausdinto Christiania Videnskabs – Selskabs Forhandlinger (Kristianijos Mokslo – Asociacijos Aptarimųose), 1875 – ten pat, p. 149.

³³ Gunnes E. Uren og hedning // Historisk Tidsskrift. Bind 54. Oslo: Universitetsforlaget, 1975, p. 89.

spindintis Norvegijos teisinių raštų rinkinys *Frostos teisè (Frostatingsloven)*, spėjama, rašytas XI a. pirmojoje pusėje arba viduryje, ir 1000–1340 m. Islandijos vyskupų sagų rinkinys *Biskupa Sögur* (E. Gunnesas vartoja *Arnes saga*), dažniausiai vadinamas Norvegijos / Islandijos šaltiniu. Nauja šiame darbe tai, kad istorikas dar remiasi kitų Skandinavijos ir Vakarų Europos šalių dokumentais. Tarp jų yra XVI a. pradžios danų teologo Pederio Palladijaus *Vizitų knyga (Visitatsbok)*, *Grigaliaus Didžiojo laišakai (Epistolae Gregorii Magni II)*, kamaldulių vienuolio kanonisto Graciano išleistas teisės rinkinys *Graciano dekretas (Gratians Decretum)* ir kiti dokumentai.

Straipsnyje aptarti iki jo pasirodymo 1975 m. išleisti Skandinavijos istorikų darbai, liudijantys besiplečiančią moterų istorijos tyrimų geografiją. Tarp jų norvegės, folkloro specialistės Ann Helene Bolstad Skjelbreds 1972 m. išleista Viduramžius tik netiesiogiai liečianti disertacija (Norvegijos moterų istorijos profesionalumo lygio pavyzdys!) *Sutepta ir pagonè. Gimdyvė norvegų liaudies tradicijose (Uren og hedning. Barselkvinnen i norsk folketradisjon)*.

E. Gunneso straipsnis atskleidžia labai pasikeitusį Viduramžių Norvegijos moterų istorijos tyrimų vaizdą: XX a. aštuntojo dešimtmečio viduryje šioje šalyje jau gausu profesionalių darbų. Istorikai naudojami didele šaltinių ir jau profesionalių XX a. tyrimų baze, pasitelkia tarpdisciplininius tyrimus.

Svarbiausiame Norvegijoje istoriniame periodiniame leidinyje *Historisk Tidsskrift* 1871–1975 m. iš viso publikuota 16 straipsnių moterų istorijos tema. Iš jų 12 skirti moterų padėčiai Viduramžiais; tai sudaro

net 75 % pirmojo laikotarpio publikacijų. Lyginant su kitų dviejų laikotarpių skaičiais, šis yra didelis, tačiau reikia turėti omenyje, kad mūsų išskirto pirmojo laikotarpio (nuo 1871 iki 1975 m.) straipsniai parašyti per devyniasdešimt ketverius metus³⁴. *Historisk Tidsskrift* publikuotų straipsnių analizė rodo, kad Norvegijos moterų padėtį aptarę tyrimai apėmė visus Viduramžius (anks-tyvuosius, brandžiuosius ir vėlyvuosius). Tyrimai daugiausia paremti Norvegijos mokslo visuomenei gerai žinomais šaltiniais (sagomis, bažnytiniais ir teisiniais dokumentais), juose vyrauja pozityvistinė prieiga. Platesnių teorinių apibendrinimų (pvz., iš marksizmo ar kritinio empirizmo požiūrio taško) nėra. Publikacijos beveik be išimties skirtos kilmingoms moterims arba jų biografijoms.

4. Moterų padėties Viduramžių Norvegijoje tyrimai nuo 1975 iki 1986 metų

Nepaisant bendro moterų statuso tyrimų pagyvėjimo ir išsiplėtojimo, moterų istorijos Viduramžiais tyrimai vėlavo. Be to, jie buvo inicijuoti ne Norvegijoje, bet tarpvalstybiniu lygiu. Nuo 1983 m. organizuotuose *Moterys Šiaurės šalyse Viduramžiais*³⁵ seminaruose įsivyravo bendro pobūdžio Viduramžių moterų istorijos temos: ekonominė padėtis, gyvenimo sąlygos, darbas ir religiniai klausimai. Šių seminarų pagrindu

³⁴ Puzinaitė Skaistė. Moteris viduramžių Norvegijoje: istoriografijos diskursai, Bakalauro darbas. Vilnius 2010, p. 49–52.

³⁵ Blom I. Kvinnehistorie – ledd i historieforskningen og ledd i kvinneforskningen (Moterų istorija – ryšiai su istorijos mokslo tyrimais ir moterų istorijos tyrimais) // *Historisk Tidsskrift*. Bind 64. Oslo: Universitets forlaget, 1985, p. 415–416.

Viduramžių Norvegijos moterų tema vėliau išleistos akademinės apžvalgos.

a) Moterų istorijos Viduramžių Norvegijoje bibliografinė apžvalga

Istorikė Ingeborg Fløystad 1989 m. išleido *Norvegijos moterų istorijos bibliografiją (Kvinnehistorie i Norge, en bibliografi)*³⁶. Į ją įtraukta akademinė literatūra apie moterų ekonominę, socialinę ir politinę istoriją. I. Fløystad pati nurodo bibliografijos trūkumus. Dauguma tyrimų nėra skirta tik moterų istorijai, apie jų padėtį (pavyzdžiui, abortai, šeimos istorija, demografija) tik užsimenama. Čia nesuminėti bažnyčios ir religijos istorijai, neabejotinai moteriškam aspektui – raganavimo fenomenui, taip pat lokalinei istorijai skirti darbai. I. Fløystad pažymi, kad dauguma darbų parašyti po 1975 m. Disciplininiu požiūriu daugiausia moterų istorijos Norvegijoje temomis rašė istorikai ir etnologai. Su moterų istorija susijusios disertacijos parašytos ir apgintos keturiuose universitetuose: Oslo, Bergeno, Trondheimo ir Tromso. Bibliografijoje yra atskira dalis *Moterys iki XVI a.* I. Fløystad duomenimis, iki 1986 m. pasirodė tik vienas specialus leidinys – minėto Šiaurės šalių moterų istorijos seminaro medžiaga. Kitas moterų istorijai Viduramžiais skirtas rinkinys buvo išleistas šiai disciplinai jau išsirutuliojus į lyčių istoriją, tai yra po 1986 m. (I. Fløystad apžvelgia Norvegijos istorijos bibliografiją iki 1989 m.). 1975–1986 m. parašyti, bet nepublikuoti trys šiai tematikai skirti diplominiai darbai,

³⁶ Fløystad I. *Kvinnehistorie i Norge, en bibliografi*, 1989.

ketvirtasis parašytas po 1986 m.³⁷ Knygų ir publikacijų 1975–1986 m. išleista trylika, po 1986 m. – penkios.

Diduma aptariamoje bibliografijoje nurodytų darbų apie moterų istoriją iki XVI a. skirti Norvegijos padėčiai, keletas aptaria Skandinavijos ir Vakarų Europos moterų problemas. 1975–1986 m. tyrinėtos tokios temos: moterys ir darbas bei jų veiklos sritys, garsių moterų biografijos, moterys ir bažnyčia, moterys ir nekilnojamasis turtas, moterys ir kultūros istorija, moterys visuomenėje, sagų moterys, moterys ir teisė. Vienas straipsnis jau tiesiogiai skirtas lyčių istorijos problemoms. Po 1986 m. tyrimų bazė ir temų ratas plečiasi, atsiranda naujų aspektų: moterys politikoje, moterys vienuolynų gyvenime, moterys Viduramžių mene, moterys ir erotika, moterys ir muzika ir pan.

Per tris istoriografijos tarpsnius pasirodžiusių ir moterų istorijai iki XVI a. skirtų darbų dinamika akivaizdi. Iki 1975 m. tyrinėtoja mini tik dvi publikacijas. Antruoju laikotarpiu per beveik dešimtmetį išleista trylika, o vien per trejus trečiojo laikotarpio metus – penkios bibliografijos pozicijos. Turint mintyje šia tematika rašomų diplominių darbų skaičiaus didėjimą matyti, kad moterų istorija išsirutuliojo į atskirą ir gana sparčiai besiformuojantį tyrimų lauką.

Kyla klausimas, ar šią prielaidą patvirtintų *Historisk Tidsskrift* skelbtų straipsnių analizė? 1976–1986 m. šiame žurnale paskelbta trylika moterų istorinei padėčiai skirtų tekstų, iš jų trijuose jau betarpiškai aptariama moterų padėtis Viduramžių Norvegijoje. Tai sudaro apie 23 % moterų isto-

rijai skirtų publikacijų³⁸. Vertinant kokybės požiūriu, tiek straipsniai, tiek recenzijos yra akivaizdžiai profesionalesnės, nei dauguma ankstesnių žurnalo publikacijų.

b) Moterų padėtis Viduramžių Norvegijoje tyrimų pobūdis ir tematinis spektras

Iš antrojo istoriografijos laikotarpio (1975–1986) *Historisk Tidsskrift* paskelbtų darbų ypač išskirtina Trondheimo universiteto profesorės Grethe Authén Blom (1981) publikacija, skirta Norvegijos karaliaus Hokono V dukters ir Magnuso Eriksono motinos Ingeborgos (1301–1361) politinei biografijai: *Ingeborga Dievo malone karaliaus Hokono dukra, Švedijos kunigaikštienė. Fragmentai iš politinio moters portreto (Ingebjørg med Guds miskunn Kong Håkons datter, Hertuginne i Sviarike. Bruddstykker av et politisk kvinneportret)*³⁹. Joje plačiai pristatomos Ingeborgos patekimo į valdžią aplinkybės, užsienio ir vidaus politika, oficialus pasitraukimas iš politinės veiklos ir vėlesnė pasyvi laikysena.

Vertinant šį darbą moterų istorijos tyrimo aspektu, įdomus autorės pasiūlytas istorinės asmenybės veiklos tyrimo būdas. Analizuojami Ingeborgai priskiriami antspaudai. Lygindama Švedijoje ir Norvegijoje jos antspauduotus dokumentus, G. A. Blom prieina prie diskutuotinos išvados, kad Ingeborgos antspaudu savarankiškai naudojosi moteriai palankūs patarėjai. O Švedijoje, nors

³⁸ *Puzinaitė Skaistė*. Moteris viduramžių Norvegijoje, p. 52–53.

³⁹ *Blom G. A.* Ingebjørg med Guds miskunn Kong Håkons datter, Hertuginne i Sviarike. Bruddstykker av et politisk kvinneportret *Historisk Tidsskrift*. Bind 60. Oslo: Universitetsforlaget, 1981, p. 422–454.

³⁷ Autorė nenurodo, ar tai bakalauro, ar magistro darbai – S. P.

patarėjai ir vykdė savanaudišką politiką, antspaūdą moteris naudojo preciziškiau.

Norvegijos mitologiją moteriškuoju aspektu viena pirmųjų pradėjo analizuoti Oslo universiteto religijos istorikė prof. Gro Stensland. Ji savo požiūrį pristatė pranešime *Moterys ir kultas vikingų laikais (Kvinner og kult i vikingetid)*⁴⁰. Tyrimo objektu autorė pasirinko anksčiau nenagrinėtą temą – Šiaurės šalių (daugiausia Norvegijos) mitinių moterų kultus ir jas garbinusių moterų ritualus ankstyvaisiais bei brandžiais Viduramžiais. G. Steinsland pabrėžė šaltinių stygių ir tai, kad dauguma jų yra iš krikščioniškojo laikotarpio. Savo tyrimui ji naudojo *edda* – *kvad* (Šiaurės šalių XII a. mitologinės poemos ir apsakymai), islandų sagomis, išnagrinėjo XX a. istorikų ir archeologų sukauptas žinias. Pasak autorės, senoji Norvegijos visuomenė laikėsi ritualų, siekdama dermės tarp kosmoso, ūkio ir šeimos. G. Steinsland analizė rodo, kad, lyginant pagoniškąją mitologiją su krikščioniškąja religija, moterų veikla buvo aktyvesnė pirmuoju atveju.

Mūsų išskirto antrojo laikotarpio tyrėjų įžvalgas savotiškai vainikavo 1985 m. išleistas Oslo, Bergeno, Stavangerio ir Tromso universitetų bendras leidinys *Motelių kultūros istorija nuo Antikos iki 1800*⁴¹, kuriame paskelbta apie šimtas įvairių disciplinų Skandinavijos autorių straipsnių apie Vakarų Europos moterų kultūros istoriją. Viduramžių laikotarpiui skirtos daugiausia Oslo universiteto profesorių publikacijos. Prof. Jorunno Bjørgumo ir

prof. Ole's Jørgeno Benedictowo straipsnis *Motelių gyvenimas Viduramžių Norvegijoje (Kvinneliv i norsk middelalder)* išsiskiria literatūros gausa ir temų įvairove. Aptariant Viduramžių Norvegijos visuomenės socialinę struktūrą, parodoma moteriškoji visuomenės dalis. Tai didikės, smulkiosios bajorės, miestų gyventojos, valstietės ir vergės. Atskleidžiamas išsamus socialinių vaidmenų vaizdas, aptariamoms moterų veiklos galimybėms.

J. Benedictowo straipsnyje *Reprodukcija ir priespauda (Reproduksjon og undertrykkelse)*⁴² aptariamoms gimdymo, kūdikių priežiūros, vaikų auginimo sąlygos. Šią Viduramžių moters gyvenimo pusę veikė religija: dėl to sumažėjo kūdikių žudymo atvejų, abortų, įvestas privalomo maitinimo krūtimi įstatymas, Bažnyčia nustatė privalomą asmenų, paliudijančių gimimo faktą. Šeimos gyvavimui įvertinti svarbūs ir autoriaus keliami klausimai apie fizinę prievartą prieš moteris, skyrybų priežastis ir teisę į skyrybas, moterų įtaką vaikų socializacijai.

Religinius klausimus aptarė Oslo universiteto religijos istorikė Gro Stensland straipsnyje *Namų šeiminkės, vaidilutės (arba dvasininkės) ir pranašės (Husfruer, gydjer og volver)* ir katalikų kunigas Erikas Gunnes straipsnyje *Norvegijos vienuolės (Nonner i Norge)*. Viduramžių moters pasaulis šiek tiek kitu požiūriu (per moterų meninę kūrybą) įvertinamas archeologės Ellenos Schjølberg straipsnyje *Tekstilės meno istorija (Tekstilkunstens historie)*.

Aptartų straipsnių turinys rodo, kad moterų istorijos apmąstymų horizontas ple-

⁴⁰ Kvinnearbeid i Norden fra vikingtiden til reformasjonen, p. 31–42.

⁴¹ Kvinnenes kulturhistorie Fra antikken til år 1800 / Red. K. Vogt, S. Lie, K. Gundersen, J. Bjørgum, red. 1985.

⁴² Ten pat, p. 121–125

čiasi. Nė vienas iš paminėtų darbų autorių nesiremia rašytiniais šaltiniais. Literatūros sąrašas rodytų, kad autoriai permašto pas-taraisiais metais išleistą literatūrą.

5. Moterų padėties Viduramžių Norvegijoje tyrimai po 1986 metų. Lyčių istorijos diskursai medievistikoje

Kadangi nuo XX a. devintojo dešimtmečio vidurio iškeliama lyties kategorija, pirmiausia reikėtų apžvelgti šią koncepciją remiančių mokslininkų veikalus.

Jau minėtoje I. Fløystad bibliografinėje apžvalgoje⁴³ išryškėja ir Viduramžių Norvegijos moterų padėties trečiuoju laikotarpiu tyrimų situacija. Čia pristatomi norvegų ir islandų mokslininkų tyrinėjimai. Viduram-žiams skirti tik keturi straipsniai įvairiuose leidiniuose ir vienas diplominis darbas. Tai Agnes S. Arnórdsdóttir istorijos diplominis darbas *Moterys ir „karo vyrai“*. *Lyčių padėtis islandų visuomenėje XII–XIII am-žiuje* (*Kvinner og „krigsmenn“*. *Kjønnenes stilling i det islanske samfunnet på 1100 og 1200 – tallet*), išleistas 1990 m.; tais pačiais metais pasirodęs Ormøy Ragnhildo tyrimas *Našlių ekonominė ir teisinė padėtis norvegų Viduramžiais* (*Enkers økonomiske og rettslige stilling i norsk middelalder*); taip pat du Sverre Bagge's straipsniai: 1991 m. pasiro-dęs tyrimas *Moterys ir vyrai Heimskringloje* (*Kvinne og mann i Heimskringla*), kuris remiasi viena garsiausių ir labiausiai tyri-nėtų karalių sagų *Heimskringla* ir aptaria Viduramžių moters padėtį, ir po dvejų metų išspausdintas darbas *Europa 300–1200*

⁴³ Fløystad I. *Kvinne historie i Norge*. En biblio-grafi, 1989.

(*Europa 300–1200*). Aktuali publikacija pa-sirodė ir 1993 m. Tai Lunden Kåre Frøydis Eriksdotter ir jos laikai (*Frøydis Eriksdot-ter og hennar tid*). Bibliografijos požiūriu mums vertinga ir I. Fløystad publikacija *Moterų istorija Norvegijoje 1970–1990, kai kurios linijos* (*Kvinnehistorie i Norge 1970–1990, noen linjer*)⁴⁴. Ji nemini mus dominančio laikotarpio publikacijų, bet pateikia Viduramžių moterų istorijos tema-tika įvairiuose Norvegijos universitetuose parašytų diplominių darbų suvestinę: tarp 1920 ir 1975 m. – vienas, nuo 1975 iki 1986 m. – du, nuo 1986 iki 1989 m. – vienas, iš viso keturi darbai.

I. Fløystad pristatomų darbų tematika parodo vyraujančią tyrimų pobūdį: tai lyčių istorijos kontekste plėtojamos studijos. Tendencija akivaizdi, tačiau peržvelgtos bibliografijos nepakanka, norint susidaryti išsamesnį šio laikotarpio tyrimų Norve-gijoje vaizdą. Norint šį vaizdą paryškinti, pirmiausia reikia peržvelgti iškilusių istorikų darbus.

Tarp XX a. pab.–XXI a. pr. Norvegijos moterų istoriją tiriančių istorikų viena iškilusių figūrų yra JAV Towsono uni-versitete vikingų studijas dėstanti profesorė Jenny Jochens. Ji išleido analizės gilumu išsiskirančius veikalus, kuriuose rašoma ir apie Norvegijos Viduramžių moteris. Vie-na brandžiausių yra 1995 m. pasirodžiusi knyga *Women in Old Norse Society*, skirta Islandijos ir Norvegijos moterų svarbiems gyvenimo aspektams pristatyti. Knygoje nagrinėjami socialiniai klausimai, gausu informacijos apie vedybas (pavyzdžiui, dėl

⁴⁴ Fløystad I. *Kvinnehistorie i Norge 1970–1990*, 1990.

krikščionybės įtakos vykusį pagoniškų vedybų instituto transformacija), seksualinius santykius, vaikžudystę, moters darbo svarbą kaimo ūkyje. J. Jochens tyrimai daugiausia paremti islandų sagomis (*islendingesagaene*), vienalaikėmis (*samtidssagaene*)⁴⁵, riterių (*riddersagaene*) ir legendinėmis sagomis (*fornaldarsagaene*). Strateginis J. Jochens tikslas, jos pačios žodžiais, yra lyties kategorijos gilesnis supratimas istorijoje. Pirmosios knygos tematiką pratęsia monografija *Senosios Skandinavijos moters paveikslai (Old Norse Images of Women)*, išleista 1996 m. Autorė siekia taip pat giliai pažvelgti į moterų paveikslus pagoniškojoje mitologijoje ir pristatyti mitologizuotas realias asmenybes. Palyginti su pirmąja, šios knygos šaltinių bazė praplėsta. Greta legendinių ir vienalaikių sagų dar pasitelkta skaldų poezija.

Tarptautiniu mastu išgarsėjo islandų istorikės Auður Magnúsdóttir 2001 m. publikacija *Frillor och fruor. Politik och samlevnad på Island 1120–1400*. Dėl kalbos barjero (rašyta islandų kalba) ją tenka apžvelgti remiantis Oslo universiteto prof. Jón Viðar Sigurðsson recenzija *Kai kurie esminiai dalykai iš diskusijos apie islandų Viduramžių visuomenę po 1970 m. (Noen hovedtrekk i diskusjonen om det islandske middelaldersamfunnet etter 1970)*. Autorės tyrimo objektas yra sugulovės (*frillor*). Apie jas islandų sagose labai daug informacijos. Islandų (kaip ir kitų germanų) vadai gyveno poligamiškai. Dauguma sugulovių buvo didikės ir tam gaudavo tėvų sutikimą: „<...> geriau buvę būti kilmingo vyro, nei netur-

tingo valstiečio sugulove.“⁴⁶ Kitaip nei apie vedybas, mažai yra žinoma apie finansinių tokių santykių pagrindą, bet akivaizdu, kad šitokiu būdu susidarę vadų ir jų sugulovių šeimų ryšiai išlikdavo tvirti netgi tada, kai vadai vesdavo pagal Katalikų bažnyčios kanonus, priimdavo santuokos sakramentą ir sugražindavo suguloves į jų šeimas.

Viena žinomiausių šiandienos Norvegijos moterų istorikų yra Elisabeth Aasen. 2006 m. pasirodė jos straipsnis *Viduramžių miesto moterys (Middelalderbyens kvinner)*⁴⁷, skirtas moterų padėčiai Bergeno mieste nušviesti. Daug dėmesio susilaukė bene svarbiausia miesto moteris – Bergeno globėja šv. Suniva. E. Aasen aptaria su šia asmenybe susijusius legendinius (Sunivos atvykimo iš Airijos į Selje salą ir žūties aplinkybės) ir tikruosius (tariamą jos žūties vietoje pastatyto benediktinų vienuolyno istorija ir Sunivos palaikų perkėlimas į Bergoną) įvykius. Autorė taip pat domisi paprastų Bergeno moterų padėtimi. Ji nušviečia įvairių socialinių grupių miestiečių (namų šeimininkų, kepėjų, pirčių darbuotojų, alaus pardavėjų, tarnaičių, turtingų moterų, prostitučių) buitį ir kasdienybę. Taip pat aptaria vienuolių gyvenimą (vienuolynų administravimas, kasdienybės ritmas, dvasininkų pareigos, kultūrinė veikla ir medicinos paslaugos).

Po trejų metų pasirodė E. Aasen tyrimas *Moterų vienuolynai Norvegijoje (Kvinner*

⁴⁶ *Sigurðsson J. V.* Noen hovedtrekk i diskusjonen om det islandske middelaldersamfunnet etter 1970 // *Collegium medicale Tverfaglig tidsskrift for middelalderforskning Interdisciplinary Journal of Medieval Research*. Volume 18. Oslo: Society for Medieval Studies, 2005, p. 114.

⁴⁷ *Aasen E.* Bergenske kvinner fra Sankta Sunniva til Karine Korgekone, p. 15–31.

⁴⁵ Angl. *contemporary saga*, t. y. sagos, atsiradusios beveik tuo pačiu metu, kai buvo užrašytos.

klostrene i Norge)⁴⁸, apimantis laikotarpį nuo XII a. iki vienuolynų panaikinimo, t. y. Reformacijos pradžios. Tema nagrinėjama socialinės ir politinės istorijos, kasdienybės ir kultūros istorijos aspektais. Daug vietos skirta motyvacijai, kuri vertė moteris eiti arba tėvus atiduoti dukteris į vienuolynus. Tyrimas paremtas sagomis, vienuolynų ir miestų istorijos šaltiniais. Autorė nurodo, kad daug moterų padėtį šiuo požiūriu sisteminančios medžiagos yra sukaupę Ber geno muziejus. Pažymėtina, kad, nepaisant pirmiau aptartų istoriografijos tendencijų, E. Aasen darbas yra tradicinio pobūdžio, nesiremia lyčių istorijos šalininkų siūloma metodologija.

Apžvelgtos publikacijos – toli gražu ne visi moterų padėties viduriniais amžiais tyrimai, pasirodę po 1986 m. Čia remtasi reprezentatyviais pavyzdžiais, kurie bendrais bruožais iliustruotų mus dominančio laikotarpio mokslinės produkcijos turinį. Viduramžių moterų klausimams skirtos produkcijos kiekio dėl bibliografinės medžiagos stygiaus nustatyti nepavyko. *Historisk Tidsskrift* 1986 ir 2009 m. moterų padėčiai Viduramžiais ir apskritai moterų istorijos problematikai skirtų publikacijų santykis yra apie 8 % (dvi publikacijos iš 26)⁴⁹.

Palyginti su ankstesniais tyrimais, šie statistiniai duomenys yra labai apytiksliai. Išryškėjus moterų istorijos ir lyčių istorijos tyrimų sąsajoms, daugelis istorikų eventualiai plečia savo studijų pobūdį, neapsiriboja tik moterų padėties analize, be to, savo darbus publikuoja atitinkamuose specializuotuose leidiniuose ir periodikoje.

⁴⁸ Aasen E. Driftige damer, Lærde og ledende kvinner gjennom tidene, p. 40–51.

⁴⁹ Puzinaitė Skaistė. Moteris viduramžių Norvegijoje, p. 54–56.

Analizė parodo, jog akivaizdu, kad trečiuoju tiriamu laikotarpiu Norvegijoje toliau intensyvėjo moterų ir lyčių istorijos tyrimai. Tačiau kitaip nei pirmaisiais dviem laikotarpiais, po 1986 m. pasirodžiusios studijos yra kiekibiškai gausesnės ir turinio požiūriu preciziškesnės.

Aptarėme Norvegijos istoriografijos laikotarpį, apimantį daugiau kaip šimtą metų. Per tą laiką požiūris į moteris ir jų padėties tyrimus keitėsi iš esmės. Daugiau dėmesio moterims istorijoje mokslininkai ėmė skirti XIX a. pabaigoje ir šis pakilimas išliko iki Pirmojo pasaulinio karo. Vėliau darbų labai sumažėjo. Tenka sutikti su prof. G. A. Blom, kad nuosmukis truko iki XX a. aštuntojo dešimtmečio pradžios. Po 1975 m. prasidėjusi nauja tyrimų banga nuo pirmosios kokybiškai labai skiriasi. Norvegijos akademinės visuomenės susidomėjimas moterų istorijos tyrimais neabejotinai yra ilgalaikis.

Išvados

1. Galima išskirti tris moterų istorijos Norvegijoje tyrimų dinamikos raidos tarpsnius. Laikotarpį nuo XVIII a. pabaigos iki 1975 m. galima vadinti pradiniu etapu. 1975–1986 m. – akademinės moterų istorijos tyrimų pradžia. Po 1986 m. prasidėjusiu trečiuoju laikotarpiu moterų istorija laikoma savarankiška istorijos mokslo subdisciplina.
2. Pirmojo laikotarpio darbuose vyravo pozityvistinis požiūris, iškilų pavienių asmenybių (didikių, karalienių) problematika, daug genealoginių tyrimų. Tik retais atvejais studijos buvo tarpdisciplininės. Temų požiūriu daugiausia tirta moterų teisinė padėtis (ypač santuokos teisės, teisės į turtą aspektai), jų veikla

politikoje. Analizuotas ano meto visuomenės požiūris į moteris per nusistovėjusias religines tradicijas. Mažai tirta moterų padėties dinamika Norvegijoje, keičiantis vyraujančiai religijai. Vis dėlto ir šiuo laikotarpiu aktualių klausimų daugėja.

3. 1975–1986 m. akivaizdi tendencija, kad moterų padėties Viduramžių Norvegijoje tyrimai pradkami koordinuoti, rengiamos specialios konferencijos, studijos tampa tarpdisciplininės, vyrauja socialinė istorija. Labai išsiplečia tematika: atsiranda moterų kasdienybės istorija, kur kas nuodugniau atskleidžiami moterų socialiniai vaidmenys, gerokai pasistūmėta tiriant moterų istoriją religiniu aspektu, pasirodo pirmieji moterų istorijos tyrimų bibliografijos aptarimai.

Dauguma šių tendencijų vyrauja iki šių dienų.

4. Nuo 1986 m. iki šių dienų Viduramžių Norvegijos moterų tyrimuose atsispindi ir kitose valstybėse vykę moterų istorijos studijų pokyčiai, iš kurių svarbiausias – įsigali lyčių istorija. Iš naujo permaštomis moterų ir vyrų santykiai, jų kaita. Tyrimus labiau veikia kitų šalių mokslo tendencijos, stiprėja valstybės parama, sparčiai plečiasi tyrimus koordinuojančių nacionalinių ir tarptautinių institucijų tinklas. Gausėja tikslinių seminarų.
5. Moterų istorija Viduramžių Norvegijoje ir Skandinavijos regione yra glaudžiai susijusi. Mokslininkai į šio laikotarpio Skandinavijos regioną linkę žiūrėti labiau kaip į vientisą kultūrinę, teisinę, rečiau ir politinę erdvę.

WOMAN OF MEDIEVAL NORWAY: HISTORIOGRAPHICAL DISCOURSE

Skaistė Puzinaitė

S u m m a r y

This study explains aspects of the historiography, designed to the medieval Norway women's history. The work describes, that throughout first, initial period of women's history research (end of XIX century–1975) dominate positivistic attitudes among the scientists, the mostly rised by them to the light of history are financially or politically influential women; they appear in the history science thanks to there activity. One of the principal characteristics of the second period (from 1975 to 1986) is studies professionalization; scientist's approach is under the strong influence of the process wherein women's history of all periods transforms in to the subdiscipline. The main characters of the third period (from 1986) is domination of the gender con-

ception, creation of the gender studies centres in the Norway universities, intensification of the national and international conferences and seminars and growing publishing output of the research works. The greater number of these works had been written in the earlier period, i.e. before 1975, but the works of the third period are more qualified and in numerous cases are based on the interdisciplinary viewpoint. Studies of the medieval Norway women's history are very bounded up with the same studies in the other Scandinavian countries. Historians frequently are using the same sources. The obvious tendency is – to have a look at these issue for this region as if it is in the interrelated or common cultural, legal and political space.

*Įteikta 2011 06 30
Parengta skelbti 2011 09 09*